
ВНУТРІШНЄ ПЕРЕКОНАННЯ ПРИ ОЦІНЦІ ДОКАЗІВ

Смуригін Олександр Олександрович

старший слідчий прокуратури

Чернігівського району Чернігівської області,

здобувач кафедри кримінального процесу

Одеської національної юридичної академії

Відповідно до ч. 1 ст. 67 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК) суд, прокурор, слідчий і особа, яка провадить дізнання, оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об’єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом. Таким чином, основне правило оцінки доказів, закріплене у ст. 67 КПК, полягає у тому, що докази оцінюються особою, яка провадить дізнання, слідчим, прокурором і судом за внутрішнім переконанням.

Поняття «внутрішнє переконання», з яким кримінально-процесуальний закон пов’язує розумову діяльність суддів, прокурора, слідчого і особи, яка провадить дізнання, по оцінці доказів, не є специфічно правовим поняттям. Як загальноживаний вираз воно несе різний смисловий зміст.

При цьому, внутрішнє переконання розглядається як метод, принцип оцінки доказів, а також як її результат.

Як метод оцінки доказів, внутрішнє переконання означає, що кожен суб’єкт, під час оцінки доказів, вільний, не залежить від яких-небудь вказівок, не зв’язаний якими-небудь формальними вимогами закону. Це положення закріплене в ч. 2 ст. 67 КПК – ніякі докази для суду, прокурора, слідчого і особи, яка провадить дізнання, не мають наперед встановленої сили. У інших статтях КПК виражено ще одне правило – оцінка доказів, що дана одним суб’єктом, не обов’язкова для іншого. Це відображено, зокрема, в ч. 2 ст. 114 КПК, яка передбачає, що слідчий, не погодившись з вказівками прокурора з питань, які вирішуються на основі внутрішнього переконання, може оскаржити ці вказівки, не виконуючи їх. У ч. 3 ст. 374 КПК також вказано, що апеляційний суд, скасовуючи вирок або постанову суду, не має права вирішувати наперед питання про доведеність чи недоведеність обвинувачення, достовірність або недостовірність доказів, переваги одних доказів над іншими. Вказане правило носить універсальний характер і повинно застосовуватися і в тих випадках, коли про це немає прямих вказівок у законі, наприклад, при направленні справи на додаткове розслідування зі стадій попереднього та судового розгляду кримінальної справи (ст. ст. 246, 281 КПК).

Внутрішнє переконання, як результат оцінки доказів, означає стан упевненості в правильності своїх висновків про належність, допустимість, достовірність і достатність доказів, а також у правильності висновку, зробленого на основі доказів, про наявність або відсутність певних фактичних обставин. Цей аспект внутрішнього переконання слід розглядати у двох напрямках: по-перше, стосовно доказів, по-друге, стосовно висновків про доведеність (недоведеність) шуканих фактів. Докази складають предмет оцінки. По відношенню до них внутрішнє переконання у будь-якій справі виступає, як результат. Але не у всіх випадках оцінка доказів породжує переконаність в істинності досягнутого знання, в існуванні або не існуванні фактів об’єктивної реальності. При виправданні підсудного або закритті кримінальної справи при недоведеності участі обвинуваченого у вчиненні злочину стан свідомості суддів (слідчого) характеризується твердим переконанням, у недостатності наявних доказів для категоричного висновку про факт винності, що по відношенню до самого цього факту означає відсутність упевненості в його існуванні.

У таких випадках виправдувальний вирок ґрунтується на вимозі кримінально-процесуального закону, згідно якої недоведена винність юридично прирівнюється до доведеної невинності. Урахування двох вказаних напрямів дозволяє уникнути однобічності в аналізі внутрішнього переконання, як результату оцінки доказів.

Відомо, що оцінка доказів здійснюється з метою визначення належності, допустимості, достовірності доказів, а також достатності зібраної їх сукупності для прийняття певного рішення по справі. Проте чи на всі вказані завдання оцінки доказів розповсюджуються правила ст. 67 КПК, чи всі вони вирішуються за внутрішнім переконанням уповноважених суб'єктів? Питання це відноситься, зокрема, до визначення допустимості доказів.

Оцінюючи докази з точки зору їх допустимості, суддя керується нормами кримінально-процесуального закону, що встановлюють вичерпне коло джерел доказів і які детально регламентують правила їх отримання і закріплення. При визначенні допустимості має місце підведення ознак, що характеризують процесуальну форму доказу, під норми кримінально-процесуального закону, тобто питання вирішується шляхом застосування права до факту, а не за внутрішнім переконанням суб'єкта.

Вираз «докази оцінюються за внутрішнім переконанням» означає, що вони оцінюються незалежно від зовнішніх наперед встановлених критеріїв. Так протікає оцінка належності, достовірності і достатності доказів. Внутрішнє переконання характеризує тут сам процес пізнання, оскільки суб'єкт, роблячи висновок про те, що досліджувані події мали місце в об'єктивній дійсності, не підводить фактичні дані під норму закону, в якій міститься їх готова оцінка.

Оцінка допустимості доказів зводиться до співвідношення ознак, що характеризують процесуальну форму фактичних даних, з регламентуючими цю форму приписами закону. У результаті суб'єкт доказування приходять до висновку, що всі вимоги, що пред'являються законом до процесуальної форми доказів, виконані.

Немає єдиного підходу і до вирішення питання, пов'язаного з суперечністю між преюдицією і внутрішнім суддівським переконанням. Дійсно, надання преюдиційної сили фактам, встановленим вироком або рішенням суду, впливає на доказування по інших справах, де ці факти фігурують як вже доведені. Преюдиції виключають суперечності між актами правосуддя і цим сприяють зміцненню правопорядку і законності.

Зі змісту ч. 3 ст. 61 Цивільного процесуального кодексу України (Підстави звільнення від доказування) слідує, що обставини, встановлені судовим рішенням у цивільній, господарській або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини. Вирок у кримінальній справі, що набрав законної сили, або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення обов'язкові для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено вирок або постанова суду, з питань, чи мали місце ці дії та чи винні вони цією особою (ч. 4 ст. 61 ЦПК України).

Стаття 90 КПК Російської Федерації (Преюдиція) встановлює правило, відповідно до якого, обставини, встановлені вироком, що набрав законної сили, визнаються судом, прокурором, слідчим, дізнавачем без додаткової перевірки, якщо ці обставини не викликають сумніву у суду. При цьому такий вирок не може вирішувати наперед винність осіб, що не брали раніше участі у судовому розгляді даної кримінальної справи. У вказаній статті мова йде про вирoki судів, як першої, так і апеляційної інстанції. Вирoki іноземних судів визнаються, якщо це передбачено міжнародним договором. При цьому слід підкреслити, що Російське кримінально-

процесуальне законодавство виходить з того, що вирок у одній справі не може зумовити винність обвинуваченого по іншій справі, проте, як і будь-який доказ, він повинен бути використаний компетентними органами в процесі доказування і, як мінімум, оцінений у сукупності з іншими наявними у справі доказами. На жаль, подібної норми КПК України не містить, тому існують тільки доктринальні спроби вирішення цієї проблеми. Так, одні автори вирішують це питання на користь преюдиції – до відміни судового рішення, що має преюдиціальне значення, але з точки зору суду «не правильного», суд позбавлений можливості винести вирок за своїм внутрішнім переконанням. Інші автори вважають, що дана суперечність, якщо вона виникає, повинна бути вирішена на користь принципу оцінки доказів за внутрішнім переконанням суддів. Друга точка зору представляється правильною, але за умови, що буде розроблена і визначена на законодавчому рівні процедура розгляду колізійних судових рішень. Представляється, що цю прогалину у законі слід було б усунути вказівкою на те, що вирок, яким знехтувана преюдиція, не набирає законної сили до тих пір, поки вищестоящий суд не перевірить обидва вирок (або вирок і рішення у цивільній справі) і не вирішить питання, який з них правильний.

Науковий керівник – Гурджі Юлія Олексіївна, професор кафедри кримінального процесу Одеської національної юридичної академії, доктор юридичних наук

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ

*Соколова Яна Анатоліївна,
Національна академія прокуратури України,
науковий співробітник відділу проблем
функціональної діяльності прокуратури*

Сучасна злочинність суттєво змінює свої форми, виникають нові види злочинів. Суттєво змінюються й особистісні характеристики злочинців, які необхідно враховувати при розробленні нових методик розслідування злочинів. О.Н. Колесниченко і В.О. Коновалова зазначають, що конкретний зміст цього елемента криміналістичної характеристики визначається тим набором ознак особи, які є специфічними для злочинців, що вчиняють злочини цього виду, і важливими для успішного розслідування [1, 46]. Особа злочинця – це носій інформації про його властивості, навички та звички, які, відображуючись зовні, утворюють джерела криміналістично значущої інформації у вигляді різних матеріальних та ідеальних слідів [2, 57].

Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики викрадення людини являє собою видове поняття, що характеризує злочинця, який вчинив викрадення людини. Злочинець може бути так чи інакше пов'язаний з потерпілим особистими чи борговими зобов'язаннями або спільними роботами, проведенням часу, відпочинком, бізнесом тощо. При збиранні відомостей про особу, що вчинила викрадення людини, слідчий має необмежену кількість джерел інформації: характеристики з місця роботи, навчання, допити знайомих, родичів, безпосереднє спілкування з такою особою.

Аналіз вивчених автором кримінальних справ показує, що найчастіше викрадають людей чоловіки (76%), жінки у 24% випадків. У 27% випадків це особи 15–25 років, у 55% – 26–40 років, у 18% – понад 41 року. Близько 14% з них мають неповну середню освіту, 57% – середню освіту, 16% – середню спеціальну. Серед